

مجازات عمل منافی عفت در قرآن^۱

دکتر مصطفی محقق داماد*

مقدمه و چکیده

به بیان فاضل مقداد، مشهور آن است که پانصد آیه از قرآن در بردارنده احکام فقهی اند^۲ که از آنها به «آیات الاحکام» یا «احکام القرآن» تعبیر شده است. البته تا نصف و نیز تا دو برابر این آیات را نیز در زمره آیات الاحکام برشمرده اند. در میان شیعه و سنی کتب بسیاری در خصوص آیات الاحکام نوشته شده است.^۳

در میان آیات مورد بحث تعداد انگشت‌شماره‌ای به احکام کیفری مربوط می‌شوند. قرآن فقط از مجازات‌های چهار جرم زنا، سرقت، محاربه و قذف سخن به میان آورده است که مجموع آیات آنها به حدود ده آیه می‌رسد. البته بحث قتل نفس و دیه نیز که تحت عنوان جنایات مطرح می‌شود، آیاتی را — حدوداً ده آیه — به خود اختصاص داده است.

در این مختصر در پی آنیم که آیات مربوط به اعمال منافی عفت، و مشخصاً زنا، را در قرآن بررسی کنیم و سپس بحث‌انگیزترین مسئله‌ای که

۱. آنچه در این مقاله آمده، بخشی از درس آیات الاحکام نویسنده است که در دوره دکتری حقوق جزا ارائه شده و توسط فاضل محترم جناب آقای حسین سلیمانی دانشجوی همان دوره به تحریر درآمده است. ضمن تقدیر و تشکر برای ایشان آرزوی موفقیت دارم.

* استاد دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی.

۲. فاضل مقداد، کنز العرفان، ج ۱، ص ۵.

۳. گاه تا یکصد و شصت و نه اثر را در این باره برشمرده‌اند: رک. بهالدین خرمشاهی، دانشنامه قرآن و دانش پژوهی، صص ۶۰-۵۹؛ همچنین برای اطلاعات بیشتر راجع به آیات الاحکام بنگرید به: دایرةالمعارف قرآن کریم، صص ۳۴۵-۳۵۱.

در این باره مطرح است — یعنی حکم رجم- را جداگانه در گفتاری دنبال کنیم.

واژه‌های کلیدی: رجم، حبس ابد، آیات الاحکام، عفت، مجازات.

گفتار اول: احکام قرآن درباره اعمال منافی عفت

در قرآن مجید در چند آیه واژه «زنا» یا کلمه‌ای از این ریشه آمده است: فرقان: ۶۸؛ ممتحنه: ۱۲؛ اسراء: ۳۲؛ نور: ۳-۲. در چند آیه نیز کلمه «فحشا» یا «فاحشه» یا «فواحش» آمده است که چه بسا از دیدگاه مفسران در بسیاری موارد به همین اعمال منافی عفت اشاره دارد: بقره: ۱۶۹ و ۲۶۸؛ اعراف: ۲۸، ۳۳ و ۸۰؛ یوسف: ۲۴؛ نحل: ۹۰؛ نور: ۱۹ و ۲۱؛ عنکبوت: ۲۸ و ۴۵؛ آل عمران: ۱۳۵؛ نساء: ۱۵، ۱۶، ۱۹، ۲۲ و ۲۵؛ نمل: ۵۴؛ احزاب: ۳۰؛ طلاق: ۱؛ انعام: ۱۵۱؛ شوری: ۳۷؛ نجم: ۳۲. مشتقات «فجور» نیز در قرآن آمده ولی به هیچ وجه به معنای زنا یا تنها اعمال منافی عفت نیست. فجور در مقابل تقوا قرار دارد: شمس: ۸؛ صاد: ۲۸ و گاهی فاجران در مقابل ابرار دسته‌بندی شده‌اند: انفطار: ۱۴.

با این همه، تمام آیاتی هم که بر اعمال منافی عفت تطبیق شده، در ذیل اصطلاح «آیات الاحکام» یا احکام قرآن در معنای خاص آن نمی‌گنجد. غالب مفسران تنها چهار آیه را در ذیل بحث آیات الاحکام زنا آورده‌اند که از این میان سه آیه صراحتاً مبتین حکم مجازات است و یک آیه دست کم در ظاهر صراحتی ندارد بلکه با استفاده از یک تفسیر تاریخی،

۴. نساء: ۱۶-۱۵؛ نور: ۲.